

TÜRKİYE'DE TAHKİMDE İSLAM HUKUKU KURALLARI UYGULANABİLİR Mİ?

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÜLKER *

Öz

Hakem aracılığı ile uyuşmazlıkların çözümü, hukuk sistemlerinin kurulmasından önce ortaya çıkan bir yöntemdir. Günümüz hukuk sistemleri bazı sınırlar dahilinde taraflar arasındaki uyuşmazlığın hakem aracılığı ile çözülmesine müsaade etmişlerdir. Bazı uyuşmazlıkların hakem aracılığı ile çözülmesinin yargının yükünü hafifletmek başta olmak üzere birçok faydası vardır. Türkiye'de milli tahkim Hukuk Muhakemeleri Kanununun 407-444 maddeleri arasında düzenlenmiştir. Tahkim konusunu düzenleyen maddeler incelendiğinde uyuşmazlığın çözümünde farklı hukuk kurallarının kullanılmasına engel bir düzenlemeye rastlanılmamaktadır.

İslam hukuku, bünyesinde hukukun her alanına ilişkin hükümler barındıran, dünya tarihinde 1400 yıldır var olmuş ve bazı devletler tarafından hukuk sistemi olarak kabul edilerek uygulanmış müstakil bir hukuk sistemidir. Dünyada bazı ülkelerde tahkim yolu ile uyuşmazlıklar çözümlenirken İslam hukuku kuralları uygulanmaktadır. Türk hukukunda tahkim vasıtasıyla uyuşmazlıkların çözümünde İslam hukuku kurallarının uygulanmasına bir engel bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Tahkim • İslam Hukuku • Hakem • Hak • Adalet

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı, Konya, Türkiye | Asst. Prof., Selçuk University, Faculty of Law, Department of Turkish Law History, Konya, Turkey.

✉ iulker@selcuk.edu.tr • ORCID 0000-0001-5953-6772

📄 **Atıf Şekli** | Cite As: ÜLKER İbrahim, "Türkiye'de Tahkimde İslam Hukuku Kuralları Uygulanabilir Mi?", *SÜHFD.*, C. 28, S. 3, 2020, s. 1083-1110.

📄 **İntihal** | Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

CAN ISLAMIC LAW RULES BE APPLICABLE TO IN ARBITRATION IN TURKEY?

Abstract

Resolution of disputes through the arbitrator is a method that occurs before the establishment of legal systems. There are many benefits to resolving some disputes through the arbitrator, such as alleviating the burden of the judiciary. National arbitration in Turkey, was placed Civil Procedure Law between 407-444 articles. When the articles regulating the issue of arbitration are examined, there is no regulation preventing the use of different legal rules in there solution of the dispute.

Islamic law is a self-contained legal system that contains provisions in every field of law, has existed in the world history for 1400 years and has been accepted by some states as a legal system. In some countries around the world, while resolving disputes by arbitration, Islamic law rules are applied. In Turkish Law, there is no obstacle to the application of Islamic law rules in the settlement of disputes through arbitration.

Key Words

Arbitration • Islamic Law • Arbitrator • Right • Justice

GİRİŞ

Tahkim, sözlükte “hakem tayin etme”¹, “bir konuda hüküm ve karar vermeyi bir kişiye bırakmak”² şeklinde tanımlanmaktadır. Literatürde “bir hakka ilişkin olarak ihtilaf yaşayan tarafların aralarında anlaşarak söz konusu ihtilafın çözümünü özel kişi ya da kişilere bırakması ve bu kişilerin ihtilafı inceleyerek çözümü konusunda bir karar vermesi” şeklinde tanımlanmaktadır.³ Hukuk devleti ilkesi gereğince kişiler arasındaki uyuşmazlıklar mahkemeler aracılığı ile çözüme kavuşturulur. Ancak hukukta bazı alanlarda tanınan irade serbestisi prensibi gereğince uyuşmazlık yaşayan taraflara bazı durumlarda yargılama yetkisini devletten alarak özel kişilere verme hakkı tanınmıştır.

¹ KARADAŞ, İzzet, 6100 Sayılı HMK’nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim, Ankara, 2018, s. 15.

² YILDIRIM, Mustafa, “Tahkim” TDV İslam Ansiklopedisi (DİA), C. 39, İstanbul 2010, s. 411.

³ KURU, Baki, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, Ankara 2011, s. 816.

Genel olarak tahkimin iki boyutu bulunmaktadır. Uluslararası düzeyde tahkim uygulamaları “milletlerarası tahkim”, bir ülkenin vatandaşları arasında uygulanan tahkim ise “milli tahkim”⁴ olarak isimlendirilmektedir. Ülkemizde iki alan ayrı hukuk kuralları ile düzenlenmiştir.⁵ Bu nedenle Türk tahkim sistemi ikili bir yapıya sahiptir.⁶ Bu çalışmada Türkiye’de milli tahkim uygulamasında İslam hukuku kurallarının uygulanabilip uygulanamayacağı araştırma konusu yapılmıştır.

Türk hukukunda 2011 yılında 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) ile milli tahkime ilişkin olarak önemli düzenlemeler getirilmiştir. Yeni kanun ile getirilen düzenlemeler 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümlerinden çok farklıdır ve ülkemizde tahkim uygulamasına yeni bir boyut kazandırmak amaçlanarak hazırlanmıştır.⁷ Yeni getirilen hükümlerle mahkemenin tahkim sürecine müdahalesi en aza indirilmeye çalışılmıştır.⁸

Tahkim müessesesinin hukuk sistemleri ve kişiler açısından birçok avantajı bulunmaktadır. Uyuşmazlıkların tahkim ile çözülmesi durumunda devletin bu iş için tahsis ettiği yargı organları iş yükü açısından rahatlayacak, yeni mahkemelerin kurulmasına gerek olmayacak, bir uyuşmazlığın çözümü için gerekli olan personel, bina, kırtasiye gibi birçok başlıkta tasarruf sağlanacaktır. Taraflar bakımından da bir davaya kıyasla tahkim ekonomik açıdan daha avantajlıdır, yargılamaya göre daha az maliyetlidir.

⁴ Bazı yazarlar “iç tahkim” bazıları “ulusal tahkim” kavramını kullanmışlardır. Ancak Yargıtay İçtihadı Birleştirme kararında “milli tahkim” kavramı kullanılmıştır. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu 13.04.2018 tarih E.2016/2, K.2018/4 sayılı kararı <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/ibgk-2016-2.htm> E.T. 04.02.2020; KARADAŞ, s. 1; GÖKSU, Tarkan, Tahkim Anlaşmasının içeriği, s.1. <http://www.kazanci.com/kho2/hebb/files/dsp.php?fn=makale-tarkangoksu-1.htm&kw=tahkim#fm> E.T.04.02.2020.

⁵ Milletlerarası tahkim 21.06.2001 tarih ve 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu ile düzenlenmiştir. Milli tahkim ise 12.01.2011 tarih ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 407-444 maddeleri arasında düzenlenmiştir.

⁶ GÖKSU, s. 1.

⁷ ÖZBAY İbrahim – KORUCU Yavuz, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Tahkim HMK m.407-444, Ankara 2016, s. 218.

⁸ KURU, Baki – BUDAK Ali Cem, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Getirdiği Başlıca Yenilikler”, İstanbul Barosu Dergisi, Cilt: 85, Sayı: 5, İstanbul 2011, s. 23.

Tahkim süre açısından da avantajlıdır. Bir yargılamanın sonucunda kesin hüküm elde edilmesi çoğu zaman tarafların birkaç yılına mal olmaktadır. Uygulamada beş yıl ve daha uzun bir zaman dilimi devam eden birçok davanın varlığı avukatlar tarafından dile getirilmektedir. Tahkim de ise bu süre aylarla hatta günlerle ifade edilecek kadar kısadır. Hakemler çoğu zaman tek bir uyuşmazlığa bakarlar. Bu şekilde yoğun motivasyonun sağlandığı bir ortamda kısa sürede sonuca ulaşılabılır. Kararın itiraz yolu ile mahkemeye taşınması durumunda kanuna göre inceleme, öncelikle ve ivedilikle yapılarak karara bağlanacaktır. Bu şekilde hızlı bir yolla uyuşmazlığı çözecek karara ulaşmak taraflar için büyük kazanımdır.

Ülkemizde görev yapan hakimlerin birçoğunun mesleğinin hakkını verebilmek için tüm güçleri ile çalıştığı bilinmektedir. Ancak yargıda bu hassasiyeti ortaya koyamayan kişilerin de varlığı malumdur. Türk hukuk sistemine göre yargılamaya başvuran kişilerin uyuşmazlığa bakacak hâkimi seçme hakları bulunmamaktadır. UYAP sistemi tarafından belirlenen mahkemenin hâkimi, kendisine ulaşan uyuşmazlığı hukuki bilgisini kullanarak çözüme kavuşturacaktır. Tahkimde ise taraflara uyuşmazlığı çözecek hakemleri belirleme yetkisi verilmiştir. Özellikle uzmanlık gerektiren alanlarda taraflar uyuşmazlığa bakacak hakemi veya hakemleri kendileri belirleyebilirler. Uyuşmazlığı hakem sıfatı ile çözecek kişilerin hukukçu olması bile zorunlu değildir. Bu konuda taraf iradelerine önem verilmiştir. Ancak uyuşmazlığı hukuka uygun olarak çözmek uzmanlık gerektiren bir konu olduğu için özellikle birden fazla hakemin görev yapacağı bir uyuşmazlıkta en az bir hukukçunun bulunması tavsiye olunur. Taraflar uzmanlığına ve hukuk bilgisine güvendikleri kişileri kendi arzuları ile hakem olarak seçecekler ve belki de verilen karar aleyhlerine de olsa bu kararı kendi belirledikleri hakem verdiği için iç huzuru ile kabulleneceklerdir.

Mahkemelerde yargılamalar aleni olarak yürütülür. Dileyen her kişi duruşmaları takip edebilir. Başta avukatlar olmak üzere birçok kişinin dava dosyasını inceleyip uyuşmazlık konusunda malumat edinmesi mümkündür. Özellikle günümüzde gizli kayıt cihazlarının almış oldukları mesafe düşünüldüğünde bir kişi hukuka aykırı olsa bile bir dosyanın içindeki bilgi ve belgelerin kopyalarını edinebilir. Günümüzde bir-

çok dava ile ilgili detayların basın organlarında paylaşılması bu durumun bir neticesidir. Buna karşılık tahkim süreci gizli tutulabilir. Böylece özellikle tacirlerin ve ticari şirketlerin sırları, gizli bilgileri kamuoyundan ve rakiplerinden gizli tutulabilir.

Hakem kararları İcra İflas hukuku açısından ilam niteliğinde bir belgedir. Yani mahkeme kararları nasıl bir prosedürle icra ediliyorsa hakem kararları da aynı güçte bir belge olarak icra edilecektir. Bu açıdan hakemlerin vermiş olduğu karar ile mahkeme kararı arasında bir fark yoktur. Bütün bu avantajları bünyesinde barındıran tahkim müessesesinin, özellikle milli tahkim boyutunun ülkemizde yeterince ilgi görmediği de bir gerçektir.

A. TÜRKİYE’DE MİLLİ TAHKİM KURUMUNUN İŞLEYİŞİ

Makalenin asıl mevzuu olan “Türkiye’de tahkimde İslam hukuku kuralları uygulanabilir mi?” konusunu ele almadan önce 6100 sayılı HMK’nın 407-444 maddelerinde düzenlenmiş olan milli tahkim kurumu hakkında kısaca bilgi verilmesi gerekmektedir. Zira bu çalışmada HMK’da tahkime ilişkin mevcut düzenlemelerin böyle bir imkân barındırıp barındırmadığı incelenecektir.

1. Tahkim Şartları ve Sözleşmesi

Tahkime ilişkin olarak yürürlükte olan hukuki düzenlemeye göre her türlü uyuşmazlık hakem aracılığı ile çözülemez. HMK’nın 407. maddesi “Bu Kısımda yer alan hükümler, 21/6/2001 tarihli ve 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu (MTK)nun tanımladığı anlamda yabancılık unsuru içermeyen ve tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği uyuşmazlıklar hakkında uygulanır.” demektedir. Maddeden de anlaşılacağı üzere HMK’nın tahkime ilişkin hükümlerinin bir olaya uygulanması için hem tahkim yerinin Türkiye olması hem de taraflar arasında yabancılık unsuru içermeyen bir anlaşmazlığın bulunması esastır.⁹ Yabancılık unsuru içeren ve tahkim yerinin Türkiye olmadığı durumlarda uyuşmazlık MTK’ya göre çözüme bağlanacaktır.¹⁰

⁹ EKŞİ, Nuray, Hukuk Muhakemeleri Kanununda Tahkim (6100 Sayılı HMK md.407-444), İstanbul, 2013, s. 47.

¹⁰ KURU-BUDAK, s. 23.

HMK 408. maddesi yukarıdaki kısıtlamaya ek olarak iki alanı tahkim dışı bırakmıştır. Bu düzenlemeye göre iki konuda uyuşmazlık yaşayan kişiler tahkime gidemezler. Bunlardan birincisi taşınmaz mallar üzerindeki aynı haklara ilişkin olarak yaşanan ihtilaflardır. İkincisi ise iki tarafın iradelerine tabii olmayan işlerdir. Örneğin bir arazinin mülkiyeti konusunda çıkan bir uyuşmazlıktan dolayı tahkime gidilemez.¹¹ Yine Türk hukukunda boşanma, ancak hâkim kararı ile gerçekleşeceği için tarafların iradesine tabii değildir. Bu nedenle boşanma ile ilgili bir uyuşmazlık için tahkime gidilemez.¹²

Yukarıda belirtilen sınırlamalar dışında kalan hususlarda taraflar aralarında anlaşarak, doğmuş ya da doğabilecek uyuşmazlıklarının tamamını veya bir kısmını çözmek için bu konuda yetkili bir hakem ya da hakem kurulu belirleyebilirler.¹³ Taraflar arasındaki uyuşmazlık durumunda uyuşmazlığın tahkim ile çözümüne ilişkin ortak irade, taraflar arasında yapılan ana sözleşmenin bir şartı, ya da ana sözleşmeden bağımsız olarak yapılan ayrı bir sözleşme ile ortaya konulabilir. Kanuna göre tahkim sözleşmesinin geçerli olması için yazılı olması gerekmektedir.¹⁴ Taraflar yargılama sırasında da tahkim konusunda anlaşabilirler, bu durumda mahkeme dosyayı ilgili hakem kuruluna gönderecektir.¹⁵

Tahkim usulünün uygulanabilmesi için tahkim sözleşmesinin geçerli olması gerekmektedir. Bir uyuşmazlığın çözümü için tahkim sözleşmesinin yapılması ile mahkemelerin yetkisi ortadan kaldırılmaktadır.

¹¹ UMAR, Bilge, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara, 2014, s. 1186.

¹² KARADAŞ, s. 81; KURU, Baki, Hukuk Muhakemeleri Usulü, İstanbul, 2001, s. 5951.

¹³ Taraflar arasında tahkim sözleşmesinin geçerli olabilmesi için tarafların fiil ehliyetine sahip olmaları gerekmektedir. Ayrıca sözleşmenin kuruluşu ve işleyişi, borçlar hukuku hükümlerine tabidir. KARADAŞ, s. 64.

¹⁴ "Tahkim sözleşmesi yazılı şekilde yapılır. Yazılı şekil şartının yerine getirilmiş sayılması için, tahkim sözleşmesinin taraflarca imzalanmış yazılı bir belgeye veya taraflar arasında teati edilen mektup, telgraf, teleks, faks gibi bir iletişim aracına veya elektronik ortama geçirilmiş olması ya da dava dilekçesinde yazılı bir tahkim sözleşmesinin varlığının iddia edilmesine davalının verdiği cevap dilekçesinde itiraz edilmemiş olması yeterlidir. Asıl sözleşmenin bir parçası hâline getirilmek amacıyla tahkim şartı içeren bir belgeye yollama yapılması hâlinde de tahkim sözleşmesi yapılmış sayılır." HMK 412/3.

¹⁵ BUDAK, Ali Cem, "Yeni Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Tahkim Hükümleri", Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi, C. 1, S. 1. İstanbul, 2012, s. 40.

Usul hukuku açısından bu önemli bir aşamadır. Bu nedenle tahkim iradesinin açık ve net bir şekilde ortaya konulup konulmadığı araştırılmaktadır.¹⁶

Taraflar arasında geçerli bir şekilde yapılan tahkim anlaşmasının iki sonucu olacaktır. Birincisi, hakemlere taraflar arasındaki uyuşmazlığın çözümü için gerekli muhakemeyi yapma ve yapılan muhakeme sonucunda hüküm verme yetkisi bahşedilmektedir. İkincisi, taraflara uyuşmazlığın mahkeme önüne götürülmesine engel olma hakkı ortaya çıkmaktadır.¹⁷ Gerçekten de HMK 413. maddesi tahkim konusunu oluşturan bir konunun mahkeme önüne götürülmesi durumunda karşı tarafa tahkim gerekçesi ile ilk itirazda bulunma hakkını vermektedir. Geçerli bir tahkim sözleşmesi karşısında mahkemenin tahkim itirazını kabul etmesi ve davayı usulden reddetmesi gerekmektedir.

2. Hakemlerin Belirlenmesi, Nitelikleri ve Sorumlulukları

Tahkim müessesesinin önemli unsurlarından biri hakemlerdir. Hakemler yetkilerini taraflar arasında yapılan sözleşmeden almaktadırlar. Resmi bir sıfatı haiz değildirler.¹⁸ Hakem sayısını taraflar kararlaştırabilirler. Tek kişi olabileceği gibi birden fazla kişi de uyuşmazlığı çözümü için hakem olarak belirlenebilir. Ancak HMK 415. maddeye göre hakem sayısının tek sayı olma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu zorunluluk uyuşmazlığın çözümünde oyların eşit çıkma ihtimalini ortadan kaldırmaya yöneliktir. Taraflarca sayı kararlaştırılmamışsa HMK’ya göre üç hakem seçilecektir. Taraflar hakemlerin isimlerini tahkim sözleşmesi yaparken belirleyebilecekleri gibi uyuşmazlık ortaya çıktıktan sonra da uyuşmazlığa bakacak hakemleri tayin edebilirler.¹⁹

¹⁶ KALPSÜZ, Turgut, “Milletlerarası Tahkim ile Tahkim Anlaşması”, Ünal Tekinalp’e Armağan, C. 2, İstanbul, 2003, s. 1043; ERKAN, Mustafa, “Tahkim Şartının Ayrılabilirliği Prensibinin Asıl Sözleşme Yokluğu Durumunda Değerlendirilmesi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 16, S. 1-2, Ankara, 2013, s. 553; EKŞİ, s. 106.

¹⁷ KARADAŞ, s.87; KALPSÜZ, s.1049.

¹⁸ ÖZBAY & KORUCU, s.54; KARADAŞ, s.100; AYAN, Müberra, “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na Göre Tahkim”, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Serhat Eskiörük) İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017, s.51.

¹⁹ YILMAZ, Ejder, Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) Şerhi, Ankara, 2013, s. 1731.

HMK'da tahkim kurumunda görev alacak hakemin niteliğine ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle medeni hakları kullanma ehliyetine sahip herkesin hakem olabileceğini söyleyebiliriz.²⁰ HMK hakemlerin seçilme usulünün belirlenmesini de taraflara bırakmıştır. Taraflar uyuşmazlığı inceleyip çözüme kavuşturacak hakem veya hakemleri kendileri belirleyebilecekleri gibi, hakem tayinini üçüncü kişilere bırakma gibi farklı bir usul de belirleyebilirler.²¹ HMK'nın 416/1/b fıkrasına göre tek hakem seçilecekse ve taraflar hakem seçiminde anlaşamamışlarsa taraflardan birinin talebi üzerine hakem, mahkeme tarafından belirlenecektir.

Hakem olarak belirlenen kişiler bu görevi ifa etmek zorunda değildirler, gerekçeli veya herhangi bir gerekçe göstermeksizin bu görevi kabul etmeyebilirler. HMK'nın 417-418. maddeleri hakemin reddi sebeplerini ve ret usulünü düzenlemiştir. Sebepleri mevcut olduğunda hakem taraflarca reddedilebilir. Görevi kabul eden hakem haklı bir mazereti olmaksızın görevini yerine getirmekten kaçınamaz. HMK'nın 419. maddesine göre hakem haklı bir neden olmaksızın görevini yerine getirmez ve bu sebeple taraflar bir zarara uğrarsa bu zararı gidermekle yükümlüdür. Kanunda başka bir husus düzenlenmediği için hakemin bilgi ve tecrübe bakımından yetersiz olması, usul kurallarını hata ile yanlış uygulaması gibi diğer sebeplerden dolayı sorumlu tutulamayacağı yönünde doktrinde görüşler dile getirilmiştir.²²

3. Hakemlerin Yargılama Usulü

HMK 424. maddesinde yargılama usulüne ilişkin olarak önemli bir adım atılmış ve taraflara tahkim sözleşmesi ile uyuşmazlığın çözümünde takip edilecek yargılama usulünü belirleme yetkisi verilmiştir.²³ Kanuna göre tahkime ilişkin emredici hükümler saklı kalmak koşulu ile

²⁰ KURU, Hukuk Muhakemeleri Usulü, s.5998.

²¹ DAYINLARLI, Kemal, HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim, Ankara, 1997, s. 42.

²² EKŞİ, s.167; YEĞENGİL, Rasih, Tahkim, İstanbul, 1974, s. 276.

²³ "Taraflar, hakem veya hakem kurulunun uygulayacağı yargılama usulüne ilişkin kuralları, bu Kısımın emredici hükümleri saklı kalmak kaydıyla, serbestçe kararlaştırabilir ya da tahkim kurallarına yollama yaparak belirleyebilirler. Taraflar arasında böyle bir sözleşme yoksa hakem veya hakem kurulu, tahkim yargılamasını, bu Kısımın hükümlerini gözeterek uygun bulduğu bir şekilde yürütür." HMK. m.424.

taraf, uyumsuzluğun çözümünde farklı yargılama usulleri belirleyebilirler. Kanun bu konuda bazı önemli kurallar koymuş, ancak onun dışında taraflara serbestçe belirleyebilecekleri geniş bir yetki alanı bırakmıştır. Taraflar bu yetkiyi bir tahkim merkezinin oluşturduğu kuralların tercih edilmesi şeklinde kullanabilecekleri gibi kendileri de tahkim yargılaması sırasında gözetilecek usul kuralları oluşturabilirler. Bu kuralların tahkim sözleşmesinde yer alması halinde tahkim sözleşmesinin aslı gibi usul kuralları da bir sözleşme hükmü sayılacak ve taraflar ve hakemler açısından bağlayıcı olacaktır.²⁴

Tahkim yeri taraflarca veya onların seçtiği bir tahkim kurulunca serbestçe belirlenebilir. Bu konuda taraflar arasında bir anlaşma yoksa tahkim yeri hakemlerce olayın özelliklerine göre belirlenebilir. Tahkim süresini düzenleyen 427. maddeye göre tahkim süresini taraflar kararlaştırabilirler. Bu konuda tahkim sözleşmesinde bir hüküm bulunması halinde bu hüküm hem tarafları hem hakemleri bağlayan bir kural olacaktır. Taraflar hakem yargılaması süresini kararlaştırmamışlar ise bu süre ilgili maddede bir yıl olarak belirtilmiştir. Aynı maddede tarafların anlaşmasıyla veya taraflardan birinin başvurusu üzerine mahkeme tarafından sürenin uzatılabileceği de düzenlenmiştir.²⁵

Tarafların yargılama usulünü kararlaştırmadıkları zaman uygulanmak üzere kanun esnek bir yargılama usulü belirlemiştir. Taraflar kararlaştırılan veya hakemler tarafından belirlenecek sürede iddia ve savunmalarını içeren dilekçeler vereceklerdir. Taraflar dilekçelerine yazılı delil ekleyebilirler. Hakem kurulu gerekli gördüğü durumlarda duruşma yapabileceği gibi dosya üzerinden karar da verebilir. Kanunda bu hususlar, aksi kararlaştırılabilir şeklinde zikredilmektedir. Mesela taraflar tahkim sözleşmesinde tahkim yargılaması esnasında duruşma yapılmayacağını kararlaştırmışlarsa hakemler bu kurala uymak zorundadır (HMK428-429).

Hakem ya da hakem kurulu maddi gerçeğe ulaşmak için keşif, bilirkişi incelemesi gibi araçlara da başvurabilirler. Delillerin toplanması

²⁴ KARADAŞ, s.163; EKŞİ, s.181.

²⁵ YILMAZ, s.1751.

için gerekirse mahkemeden yardım talep edebilirler. Aksi kararlaştırılmadıkça hakem kurulu oy çokluğu ile karar verecektir (HMK431-433).

Tahkim süreci kanununun 435. maddesinde düzenlenen durumlardan birinin ortaya çıkması ile sona erer. Bu durum kanunda şöyle düzenlenmiştir:

“(1) Tahkim yargılaması, nihai hakem kararının verilmesi veya aşağıdaki hâllerden birinin gerçekleşmesi ile sona erer:

a) Davalının itirazı üzerine hakem veya hakem kurulunun uyuşmazlığın kesin olarak çözümünde davalının hukuki yararı bulunduğunu kabul etmesi hâli hariç, davacı davasını geri alırsa.

b) Taraflar, yargılamanın sona erdirilmesi konusunda anlaşılırsa.

c) Hakem veya hakem kurulu, başka bir sebeple yargılamanın sürdürülmesini gereksiz veya imkânsız bulursa.

ç) 427nci maddenin ikinci fıkrası uyarınca tahkim süresinin uzatılmasına ilişkin talep mahkemece reddedilirse.

d) Taraflarca kararın oybirliğiyle verilmesinin öngörülmesine rağmen, hakem kurulu oybirliğiyle karar veremezse.

e) 442’nci maddenin ikinci fıkrası uyarınca yargılama giderleri için avans yatırılmazsa.

(2) 437’nci madde hükmü saklı kalmak üzere, hakem veya hakem kurulunun yetkisi, yargılamanın sona ermesiyle ortadan kalkar.”

Hakem kurulu, karar vermeksizin görevinin sona erdiği yukarıdaki seçeneklerin dışında yapmış olduğu inceleme sonunda vereceği bir karar ile hükmünü açıklayacaktır. Vereceği kararda; kararı veren hakem veya hakem kurulu üyelerinin ad ve soyadları, tarafların ve varsa temsilcileri ile vekillerinin ad ve soyadları, unvanları ve adresleri, kararın dayandığı hukuki sebepler ile gerekçesi, bir sıra numarası altında açık ve kesin bir biçimde taraflara yüklenen hak ve borçlar ile yargılama giderleri, karara karşı iptal davası açılabilmesi ve süresi, tahkim yeri ve kararın tarihi, kararı veren hakem veya hakem kurulu üyelerinin tamamı veya çoğunluğunun imzaları ve karara eklenmiş ise karşı oy yazısı gösterilir (HMK 436).

4. Tahkimde Uyuşmazlığın Çözümünde Uygulanacak Hukuk Kuralları

HMK’da bir uyuşmazlığın tahkim aracılığı ile çözülmesinde uygulanacak hukuk kurallarına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Kanunun bu sükûtu nasıl yorumlanmalıdır? Bu sükût uyuşmazlığın çözümünde yürürlükteki “Türkiye Cumhuriyeti hukukunun mutlak olarak uygulanması gerektiği” şeklinde yorumlanabilir mi? Kanunun bu konudaki sükutunun bu şekilde yorumlanması tahkim müessesesinin özü ile çelişecektir. Zira tahkim, sonucu tarafları ilgilendiren bir uyuşmazlığın çözümünde yine taraf iradelerini üstün tutan bir kurumdur. O nedenle taraflar kendi iradeleri ile uyuşmazlığın çözümünde farklı hukuk kurallarının uygulanmasını isteme hakkına da sahip olmalıdırlar. Bu gerekçelerle doktrinde tarafların serbestçe uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukuku seçebilecekleri konusunda görüş birliği vardır.²⁶ Yani iki Türk vatandaşı aralarındaki uyuşmazlığın çözümü için bir tahkim sözleşmesi yaparken “Bu uyuşmazlık Alman kanunlarına göre çözüme kavuşturulacaktır.” hükmünü sözleşmeye yazabilirler. Yine doktrinde böyle bir hukuk kodunun belirlenmesi durumunda bu hükmün hakemler için bağlayıcı olduğu ve bu kurala mutlak uyulması gerektiği, uyulmadığı takdirde tahkim sözleşmesinin ihlal edildiğinden bahisle verdikleri kararın iptal edilebileceği dile getirilmektedir.²⁷

Doktrin bu konuda bir adım daha ileri giderek “Uyuşmazlığın çözümünde kullanılacak hukuk taraflarca seçilmemiş ise hakemler Türk hukukundan başka bir hukuk kullanabilirler mi?” sorusuna da olumlu cevap vermiştir. Ekşi, taraflar hukuk kodunu seçmemişlerse hakemlerin Türk hukuku dışında yabancı hukuku da uygulayabileceklerini söylemektedir.²⁸ HMK’nın 433. maddesinin 3. fıkrası Ekşi’nin bu görüşünü destekler niteliktedir. “*Hakem veya hakem kurulu, ancak tarafların açıkça yetkili kılınmış olmaları şartıyla hakkaniyet ve nesafet kurallarına göre veya dos-*

²⁶ EKŞİ, s.181; BALCI, Muharrem, İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim, İstanbul, 1999, s.217; KURU, Hukuk Muhakemeleri Usulü, s.6073; NOMER, Ergin – EKŞİ, Nuray- ÖZTEKİN Gülseli, Milletlerarası Tahkim Hukuku, İstanbul, 2013, s.26.

²⁷ BALCI, s.217; KURU, Hukuk Muhakemeleri Usulü, s.6073; NOMER-EKŞİ-ÖZTEKİN, s.26; EKŞİ, s.181.

²⁸ EKŞİ, s.181.

tane çözüm yoluyla karar verebilir.” Bu maddede hakemin olaya uygulayacağı meri hukuk kurallarını bir kenara bırakarak hakkaniyet ve nesafet için farklı kurallar tercih edebileceğine işaret etmektedir. Yani tarafların tahkim sözleşmesinde belirtmesi durumunda veya yetki verilmesi halinde hakemler tarafından Türk hukuk kuralları bir kenara bırakılarak başka kurallar temel alınarak uyuşmazlık çözülebilir.²⁹

HMK taraflara uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukuku seçmede tam anlamı ile bir serbestlik tanımıştır. Yargıtay'ın çeşitli kararlarında tarafların bu hakkı vurgulanmıştır.³⁰ Böylece kamu düzenini ilgilendirmeyen tarafların çıkarlarını ilgilendiren konularda taraf iradelerinin tam anlamı ile geçerli kılınması sağlanmış olacaktır. Taraflar böylece tahkim müessesesini kullanarak mevcut hukuk sisteminin dışına çıkmamanın yanı sıra mevcut hukuk kurallarından da bağımsız olarak adaleti arama haklarını kullanacaklardır.

5. Hakem Kararlarının Mahkeme Tarafından Denetlenmesi

HMK'da hakem kararlarının yargısal denetimi de düzenlenmiştir. Bu denetim tarafların talebine bağlıdır. Yani bir tahkim yargılaması sonunda taraflardan biri kararın iptali için mahkemeye başvuramaz ise herhangi bir yargı denetimi olmaksızın verilen karar doğrultusunda kararın icra aşamasına geçilebilecektir.³¹ Gerçi kararın icrası için kesinleşmesi de gerekmemektedir.³² Yani hakem kararına karşı sadece itiraz edilmesi o kararın icrasını durdurmaz. Ancak taraflardan birinin talebi üzerine hükmolunan para veya eşyanın değerini karşılayacak bir

²⁹ EKŞİ, s.181.

³⁰ *“Bu durumda tahkim şartını da ihtiva eden yanlar arasındaki sözleşme maddi hukuk işlemi olduğu, taraflar uyuşmazlığın hakemde ve açıkça geçerli kanunlar (tüm hukuk kuralları, hukuk usulleri, yasa hükümleri ve Yargıtay emsal kararları) denilmek suretiyle, sözleşmenin yapıldığı tarihte o kanun yürürlükte ve geçerli olduğundan HUMK'ya göre çözümünü kabul ettikleri ve bu sözleşme halen geçerli ve taraflar için bağlayıcı bulunduğundan sözleşme tarihindeki maddi ve usul hukuku kurallarının uygulanması gerekir.”* Yargıtay 15. Hukuk Dairesi 20.10.2014 tarih ve E. 2014/2325, K. 2014/5858 sayılı kararı <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/15hd-2014-2325.htm> E.T.15.02.2020.

³¹ SÜRAL, Ceyda, *“Hakem Kararlarının İcrası ve İptal Davası”*, Hakan PEKCANITEZ'e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 16, 2015, s. 1382.

³² SÜRAL, s.1407.

teminat gösterilmek şartı ile kararın icrası mahkeme tarafından durdurulabilir (HMK 439/4).

HMK 439. maddesinde hakem kararlarına karşı yalnızca iptal davası açılabileceği, yetkili mahkemenin tahkim yeri bölge adliye mahkemesi olduğu, mahkeme tarafından bu davanın öncelikle ve ivedilikle görülmesi gerektiği düzenlenmiştir.³³ Aynı maddede iptal davasının kararın tebliğinden itibaren bir aylık bir sürede açılması gerektiği belirtilmiştir. Mahkeme aksine bir karar vermedikçe incelemeyi dosya üzerinden yapacaktır.

Hakem kararının hangi sebeple iptal edilebileceği 439/2’de sınırlı olarak sayılmıştır. Mahkemenin yapacağı incelemede bu sebeplere bağlı kalması ve bu sebepler dışında başka sebeplerden dolayı hakem kararını iptal etmemesi gerekmektedir. Bu hareket tarzı tahkimin amacı olan taraf iradelerine saygı ilkesine daha uygun olacaktır.³⁴

HMK 439/2’de iptal sebepleri şu şekilde sayılmıştır:

“a) Tahkim sözleşmesinin taraflarından birinin ehliyetsiz ya da tahkim sözleşmesinin geçersiz olduğu,

b) Hakem veya hakem kurulunun seçiminde, sözleşmede belirlenen veya bu Kısımda öngörülen usule uyulmadığı,

c) Kararın, tahkim süresi içinde verilmediği,

ç) Hakem veya hakem kurulunun, hukuka aykırı olarak yetkili veya yetkisiz olduğuna karar verdiği,

d) Hakem veya hakem kurulunun, tahkim sözleşmesi dışında kalan bir konuda karar verdiği veya talebin tamamı hakkında karar vermediği ya da yetkisini aştığı,

e) Tahkim yargılamasının, usul açısından sözleşmede veya bu yönde bir sözleşme bulunmaması hâlinde, bu Kısımda yer alan hükümlere uygun olarak yürütülmediği ve bu durumun kararın esasına etkili olduğu,

f) Tarafların eşitliği ilkesi ve hukuki dinlenilme hakkına riayet edilmediği,

³³ ÖZBAY & KORUCU, s.223.

³⁴ EKŞİ, s.195; ÖZBAY & KORUCU, s.221.

g) Hakem veya hakem kurulu kararına konu uyuşmazlığın Türk hukukuna göre tahkime elverişli olmadığı,

ğ) Kararın kamu düzenine aykırı olduğu,

tespit edilirse, hakem kararları iptal edilebilir.”

Bu konuda yazılan eserlerde tahkim kararlarının iptal sebepleri detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Burada yukarıda sayılan iptal sebeplerini açıklamak çalışmanın amacını aşan bir girişim olur. Ancak sebepler incelendiğinde daha çok hakemlerin taraf iradelerine uygun hareket edip edemediklerinin mahkeme tarafından kontrol edilmesini sağlayan iptal sebeplerinin kanun koyucu tarafından düzenlendiği görülmektedir. Tarafların yargılama sürecinde eşit muameleye tabii tutulması ve hukuki dinleme hakkına riayet edilmesi gerektiği yine bu maddede vurgulanmıştır.³⁵

Sayılan iptal sebeplerinden biri dışında diğerleri hakem kararının içeriğinin denetlenmesine yönelik değildir. Kanun koyucu tahkime ilişkin olarak olabildiğince taraf iradelerini ön plana çıkarmaya ve dışarıdan müdahaleleri en aza indirmeye çalışmıştır. Aynı şekilde taraf iradeleri ile belirlenen hakemlerin yine tarafların belirleyeceği usul kurallarına göre çalışmalarını ve uyuşmazlığı hakkaniyete göre çözmeleri için gerekli enstrümanları kullanmalarına müsaade etmiştir. Yani tarafların güvenerek uyuşmazlığı emanet ettikleri hakemlere hukuk da güvenmiş ve kararlarının içeriğine müdahale etmek istememiştir. Nitekim HMK'nın 439. maddesinin gerekçesinde kanun koyucunun bu iradesi açık bir şekilde ortaya konulmuştur.³⁶

³⁵ UMAR, s.1250; ÖZBAY & KORUCU, s.80.

³⁶ “İkinci fıkrada, tahkimin amacı, niteliği, tarihsel gelişimi gereği ve tahkimde sürati temin etmek için, hakem kararlarının iptali sebepleri sınırlı olarak sayılmıştır. Şu husus ifade edilmelidir ki, hakem veya hakem kurulunun, hukuku doğru uygulayıp uygulamadığı meselesi bir iptal sebebi değildir. Tahkim, sözleşmesel bir kurumdur. Yukarıda belirtilen riskin var olduğunu düşünen taraf öncelikle tahkim yolunu seçmez. Ayrıca, tahkimde hakem veya hakemlerin seçilmesi usulü, taraf serbestisine bırakılmıştır. Uyuşmazlık konusunda, uzman kişilerin hakem seçilmesi suretiyle var olduğu düşünülen riskin de ortadan kaldırılması imkânı taraflara tanınmıştır.” TBMM Mevzuat Bilgi Sistemi, <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/mevzuat/faces/kanunmaddeleri?pkanonlamo=64272&pkanonnumarasi=6100 E.T.01.03.2020>.

Yargıtay 11. Hukuk Dairesi de tahkime ilişkin bir kararında yukarıdaki bilgileri destekler nitelikte bir görüş ortaya koymuştur. “...Taraflar arasındaki sözleşmeyle aralarında çıkacak uyuşmazlıkların hakem heyeti kararıyla çözüleceği kararlaştırılmış, buna göre oluşturulan üç kişilik hakem heyeti incelemeleri sonucunda bir karara varmıştır. Hakem heyeti, süreci yürütürken bilirkişiden rapor alıp almamakta takdir hakkına sahip olduğu gibi, uygulanacak hukuk kurallarının tespiti ve tahlili de hakem heyetine aittir. Hakem heyeti kararının esası, yerinde olup olmadığı, hukuku doğru uygulayıp uygulamadığı gibi hususlar hakem heyeti kararının iptali istemli davada tartışma konusu yapılamayacak olup, mahkemece bu sebeplerle davanın reddi gerekirken hakem heyetinin takdirine ve kararının esasına yönelik değerlendirmeler yapılması doğru olmamış, bozmayı gerektirmiştir.”³⁷

Mahkemeler tarafından tahkim yargılamasına ve verilen kararlara müdahalenin söz konusu olmadığı durumlarda toplumun temel yapısını, temel çıkarlarını, yani kamu düzenini tehdit eden kararların verilme ihtimali de ortaya çıkmaktadır. Belirtilen sebeple kanun koyucu hakem kararının “kamu düzenine aykırı olduğu” gerekçesi ile iptal edilebileceğini HMK’nın 439. maddesinin 2. fıkrasının 2. bendinde düzenlemiştir.

Kamu düzeni kavramı için doktrinde ve yargı kararlarında farklı tanımlamalar yapılmış ve içeriğine ilişkin farklı görüşler ortaya konulmuştur. Gerçekten de kamu düzeni farklı anlamlar verilebilen soyut, hatta zamana ve mekana göre değişebilen bir kavramdır.³⁸ Yargıtay tarafından da kabul gören en genel tanım şu şekilde yapılmıştır: “Bir toplumun, belirli bir zaman dilimi içerisinde, siyasi, sosyal, ekonomik, ahlaki ve hukuki açılardan temel yapısını belirleyen ve temel çıkarlarını koruyan kurum ve kurallar bütünüdür.”³⁹ Devletlerin, sistemin sağlıklı işlemlerini sağlamak

³⁷ Yargıtay 11. Hukuk Dairesi 22.06.2016 tarih ve E.2016/4931, K.2016/6886 sayılı kararı <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/11hd-2016-4931.htm> E.T.01.03.2020.

³⁸ DAYINLARLI, Kemal, Milli- Milletlerarası Kamu Düzeni ve Tahkime Etkileri, Ankara 1994, s.7vd; ERTEKİN, Erol- KARATAŞ, İzzet, Uygulamada ihtiyari Tahkim ve Yabancı Hakem kararlarının Tenfizi Tanınması, Ankara 1997, s.90.

³⁹ TANRIVER, Süha, “Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye’de Tenfizinde Kamu Düzeninin Rolü”, Prof. Dr. Yılmaz Altuğ’a Armağan, İstanbul, 2000, s. 470; Yargıtay 13. Hukuk Dairesi E. 2013/16287, K. 2016/5292 sayılı kararı.

Bazı Yargıtay kararlarında kamu düzeni şu şekilde nitelendirilmiştir: “...Türk kamu düzeninin ihlâlini gerektirecek haller çoğunlukla emredici bir hükmün açıkça ihlâli halinde

için tesis ettikleri ve vazgeçemeyecekleri temel ilkeler kamu düzenini ilgilendiren kurallardır. Toplumsal düzeni tesis etmek için konulmuş olan emredici kurallara aykırılık, ahlaka, temel hak ve özgürlüklere aykırılık kamu düzeninin ihlal edildiği durumlar olacaktır.⁴⁰ Tahkim müessesesi söz konusu olunca kamu düzeni kavramı bu dar anlamı ile ele alınmalıdır. Bunun aksine tahkim kararlarının kamu düzenine aykırılık gerekçesi ile sıkı denetime tabi tutulması tahkim müessesenin serbestlik ruhuna aykırıdır. Mahkemenin tahkimi ortadan kaldıracak şekilde kamu düzeni kavramını geniş yorumlamaması gerekir.⁴¹

Milletlerarası tahkime ilişkin bir uyumsuzlukta Yargıtay, kamu düzeni kavramını ele alırken Dayınlarlı'ya atfen ortaya koymuş olduğu görüşünde tarafların tahkim sözleşmesinde tahkim yargılamasının tabi olacağı hukuku seçebileceklerini hatta böyle bir seçim yapılması durumunda Türk kamu düzeni değil; uygulanacak hukukun öngörmüş olduğu kamu düzeninin dikkate alınacağı vurgulanmıştır.⁴² Bu karar ka-

düşünülecektir. Fakat her emredici hükmün ihlali halinde veya her emredici hükmü ihlâl eden bir yabancı kararın Türk kamu düzenine aykırı bulunduğunu söylemek olanaklı değildir. O halde, iç hukuktaki kamu düzeninin çerçevesi, Türk hukukunun temel değerlerine, Türk genel adap ve ahlak anlayışına, Türk kanunlarının dayandığı temel adalet anlayışına, Türk kanunlarının dayandığı genel siyasete, Anayasada yer alan temel hak ve özgürlüklere, milletlerarası alanda geçerli ortak prensip ve özel hukuka ait iyiniyet prensibine dayanan kurallara, medeni toplulukların müştereken benimsedikleri ahlak ilkeleri ve adalet anlayışının ifadesi olan hukuk prensiplerine, toplumun medeniyet seviyesine, siyasi ve ekonomik rejimine, insan hak ve özgürlüklerine aykırılık şeklinde çizilebilir...” Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu'nun 10.02.2012 gün, E. 2010/1, K. 2012/1 sayılı kararı; Yargıtay 15. Hukuk Dairesi'nin 11.07.2019 tarih ve E.2019/1234, K.2019/3335 sayılı kararı <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/dsp.php?fn=15hd-2019-1234.htm&kw=tahkim+kamu+d%C3%BCzeni#fm> E.T.02.03.2020.

⁴⁰ DAYINLARLI, Milli- Milletlerarası Kamu Düzeni ve Tahkime Etkileri, s.36.

⁴¹ ALBAYRAK, Hakan, “Tahkimde Kanun Yolları”, Terazi Hukuk Dergisi, 2008, S. 18, s.64.

⁴² “Taraflar tahkim sözleşmesinde, tahkim yargılamasının tabi olacağı hukuku seçmişlerse hakem, tarafların bu vesile ile uygulanacak olan hukukun kamu düzenini de seçtiklerini kabul etmek durumundadır. (Dayınlarlı, a.g.e. s. 77) Başka bir ifade ile, kamu düzeninin, seçilen hukuka bağlı kalınarak değerlendirilmesi gereklidir. Somut olayda, taraflar arasındaki tahkim anlaşmasında, ihtilafın “Türk Hukuk Kuralları” esas alınarak çözümleneceği yazılı olduğundan, kamu düzenine aykırılığın tespiti bakımından da uygulanacak hukuk olan Türk Hukuk Kurallarının kamu düzeni kavramı esas alınmalıdır.” Yargıtay 13. Hukuk Dairesi E.2013/16287, K.2016/5292 sayılı kararı.

mu düzeni kavramının bile belirlenecek hukuka göre dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir.

HMK’da yapılan düzenlemede hakem kararlarının iptal sebepleri sınırlı olarak sayılmıştır. İptal talebi kendisine ulaşan mahkemece hakem kurulunun hukuku doğru uygulayıp uygulamadığı inceleme dışı tutularak tahkim konusunda emredici kurallara uyulup uyulmadığı, taraf iradelerinin hakem kurulunca doğru anlaşılıp karara yansıtılıp yansıtılmadığı ve verilen kararın kamu düzenine aykırılığı yönlerinden itiraz incelemesi yapılarak karar verilecektir. İtiraz üzerine bölge adliye mahkemesince verilen karara karşı temyiz yoluna da başvurulabilir (HMK 439/6). Kanun mahkemenin iptal kararı üzerine taraflara bazı durumlarda hakemleri veya tahkim süresini yeniden belirleme yetkisi de vermiştir (HMK 439/7).

B. İSLAM HUKUKU VE TÜRK TAHKİM SİSTEMİ

Tahkim müessesesi göz önüne alındığında iki farklı noktada hukuk kuralları gündeme gelmektedir. Birincisi; tahkim yargılamasının hangi usul kurallarına göre yapılacağı noktasıdır. İkincisi ise uyuşmazlığın çözümünde hangi hukuk kuralının uygulanacağıdır.

Tahkimde kullanılacak usul kuralları hususunda HMK’da yapılan açık kanuni düzenleme ile taraflara hukuk seçme yetkisi verilmektedir. “Taraflar, hakem veya hakem kurulunun uygulayacağı yargılama usulüne ilişkin kuralları, bu Kısımın emredici hükümleri saklı kalmak kaydıyla, serbestçe kararlaştırabilir ya da tahkim kurallarına yollama yaparak belirleyebilirler. Taraflar arasında böyle bir sözleşme yoksa hakem veya hakem kurulu, tahkim yargılamasını, bu Kısımın hükümlerini gözeterek uygun bulunduğu bir şekilde yürütür (HMK 424).” Bu düzenleme tahkim sözleşmesi yapan taraflara ve yetki verilmesi durumunda hakemlere Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Onbirinci Kısımında düzenlenen tahkime ilişkin emredici hükümlerinin dışında diledikleri usul hükümlerini seçme veya belirleme yetkisi vermektedir. Kanundaki sınırlama sadece bu kısım ile ilgilidir. Bu kısmın dışındaki usul kuralları emredici bile olsa tahkim sözleşmesi ile aksine usul kuralları belirlenebilir. Örneğin HMK’nun 200. maddesinde düzenlenen “senetle ispat zorunlu-

luğu" emredici bir hüküm olmasına rağmen tarafların anlaşması ile bu emredici hükmü bertaraf eden bir usul belirlenebilir.⁴³

Kanunun bu açık düzenlemesinden yola çıkarak tahkim yargılama-
masında İslam hukuku hükümlerine göre düzenlenmiş usul kurallarının
Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Onbirinci Kısımında düzenlenen
tahkime ilişkin emredici hükümlere aykırı olmamak kaydı ile taraflarca
uyuşmazlıkta uygulanacak usul kuralları olarak belirlenmesi ve uygu-
lanması mümkündür.

Tarafların tahkim yargılamaında uygulanacak usul kurallarını be-
lirlemesi durumunda hakemler tarafların belirlemiş olduğu usule uygun
hareket etmek zorundadır. Aksi halde vermiş oldukları karar tahkim
sözleşmesine uyulmadığı gerekçesi ile iptal edilebilir.⁴⁴ Bu nedenle taraf-
lar, aralarındaki uyuşmazlığın çözümünde İslam hukuku kaynaklı usul
kuralları belirlemişlerse hakemler için bu kurallar zorunlu usul kuralları
olacaktır.

Tahkimde hukuk kuralları tercihinin yapılacağı ikinci nokta ise,
asıl uyuşmazlığın çözümünde uygulanacak hukukun belirlenmesidir.
Bu konuda yukarıda belirtildiği üzere kanun koyucu sükût etmiştir.
Ancak doktrinin neredeyse tamamı bu konuda kanun koyucunun sessiz
kalmasını diğer düzenlemelerle birlikte düşünüldüğünde taraflara bu
konuda yetki verdiği şeklinde yorumlanması gerektiği yönünde görüş
birliği içindedir. Yani taraflar uyuşmazlığın esasına uygulanacak huku-
ku diledikleri gibi seçebilirler.⁴⁵ Pek tabiidir ki; uyuşmazlığın esasına
uygulanacak hukuk kuralları İslam hukuku gözetilerek hazırlanmış hu-
kuk metinleri de olabilir. Böyle bir belirleme yapıldığı takdirde bu şart
hakemler tarafından gözetilmek zorundadır. Hakemler tarafların belir-

⁴³ EKŞİ, s.178-179.

⁴⁴ ÖZTEK, Selçuk, "Ulusal Tahkimde Uygulanacak Yargılama Usulü", II. Uluslararası
Hukuk Sempozyumu "TAHKİM", İstanbul 2009, s.340; Emsal karar için Bkz: Yargı-
tay 15. Hukuk Dairesi'nin 15/06/1989 tarih ve E.1989/1023 K.1989/2841sayılı kararı
[http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/dsp.php?fn=15hd-1989-
1023.htm&kw=15.+Hukuk+Dairesi++tarih+ve+`1989/1023`#fm E.T.07.03.2020](http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/dsp.php?fn=15hd-1989-1023.htm&kw=15.+Hukuk+Dairesi++tarih+ve+`1989/1023`#fm E.T.07.03.2020).

⁴⁵ EKŞİ, s.181; BALCI, s.217; KURU, Hukuk Muhakemeleri Usulü, s.6073; NOMER &
EKŞİ & ÖZTEKİN, s.26.

lediği hukuktan farklı hukuk kuralları uyguladıkları zaman verilen karar HMK’ya aykırı olacaktır.

Tahkim sürecini yönetecek usul kuralları ile uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukuk kuralları birbirinden farklı olabilir.⁴⁶ Yani taraflar Usul kuralları olarak İslam hukukunu belirleyip uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukuku farklı belirleyebilirler. Bunun tersi bir durum da mümkündür.

1. İslam Hukuku Tahkim Yargılamasında Uygulanmaya Elverişli midir?

İslam hukuku günümüzden yaklaşık 1410 yıl önce Hz. Muhammed (s.a.)’e ilk vahyin gelmesi ile oluşum süreci başlamış, dini temellere dayanan, 8. yüzyılda ortaya çıkan mezheplerle (hukuk okulları) farklı yorumları yapılmış, tarihte çok farklı devletler tarafından uzun yıllar uygulanmış köklü bir hukuk sistemidir.⁴⁷ Günümüzde de İslam hukuku pek çok İslam ülkesinde etkilidir. İslam ülkelerinde var olan hukuk kurallarının az ya da çok İslam hukuku ilkelerini barındırdığı bilinmektedir.⁴⁸

İslam hukuku Lahey’de toplanan hukuk konferansında da katılımcılar tarafından oybirliği ile mukayeseli hukukun kaynağı olan, canlı, ve orijinal bir hukuk sistemi olarak kabul edilmiştir.⁴⁹ Hukuk metodolojisini dünyada ilk kullanan İslam hukukçularıdır.⁵⁰ Vakıf gibi orijinal kurumları bünyesinde barındırır.⁵¹ Toplumsal düzeni sağlamak için seküler hukuk sistemlerinden farklı olarak dünyevi ve uhrevi olmak üzere

⁴⁶ AYAN, s.69.

⁴⁷ BERKİ, Şakir, “İslam Hukukunun Ana Hatları”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 19, (Nisan 1971) s.29; EKİNCİ, Ekrem Buğra, Hukukun Serüveni, İstanbul, 2015, s.267-270.

⁴⁸ GÖZLER, Kemal, Hukuka Giriş, Bursa, 2018.

⁴⁹ BİLMEN, Ömer Nasuhi, Hukuk-ı İslamiye ve İstilahat-ı Fikhiyye Kamusu, İstanbul, 1975, C.1, s.326; AVCI, Mustafa, Türk Hukuk Tarihi, Konya 2019, s.77. İslam hukukunun müstakil bir hukuk sistemi olduğu detaylı bir tetkikten sonra Sava Paşa tarafından da ortaya konulmuştur. Bkz: Sava PAŞA, İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd, (Çev: Baha Arıkan), Ankara 1955, s.10vd.

⁵⁰ YAMAN, Ahmet – ÇALIŞ, Halit, İslam Hukukuna Giriş, İstanbul 2014 s.37.

⁵¹ AKMAN, Ahmet, Eski Vakıflar Hukuku ve İdaresi, Ankara 2019, s.24.

çift yönlü bir müeyyide sistemine sahiptir.⁵² İslam hukukunda insanlar için can, mal, namus, nesil ve aklın korunması gereken değerler olduğu göz önüne alınmış ve bu değerleri korumak için başta ceza hukuku olmak üzere tüm alanlarda hukuki hükümler getirilmiştir.⁵³ Toplumsal düzeni korumak için tüm toplumu harekete geçirmeye çalışmış, bu düzenin muhafazası için bireyleri gerekli tedbirler almakla mükellef kılmıştır.⁵⁴ Başlangıcı 1410 yıl öncesine tarihlenen bu hukuk sistemi, kendine has temel ilkelerini muhafaza ederek bugün modern hukuk tarafından ortaya konulan metodoloji ile de açıklanabilen bir yapıya sahiptir.⁵⁵

Türk hukuk tarihinde İslam hukuku ilkeleri göz önüne alınarak Mecelle-i Ahkam-ı Adliye⁵⁶, Hukuk-ı Aile Kararnamesi gibi kanun çalışmaları yapılmıştır.⁵⁷ Günümüzde de Filistin, Sudan gibi ülkelerde İslam hukuku ilkelerine uygun kanunlar hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur.⁵⁸ Hukuk sistemi olarak İslam Hukuk sistemini benimsemese de halkı Müslüman olan birçok ülkeyi İslam hukuku dolaylı yollardan etkilemektedir.⁵⁹

Günümüz Türk hukuk sistemi laik temeller üzerine kurulan ve Kara Avrupası hukuk sistemi benimsenerek oluşturulmuş bir hukuk yapısına sahiptir. Ancak bu Müslüman hukukçuların ve İslam hukuku

⁵² YAYLA, Mustafa, İslam Hukukunda İnsan Hakları ve Eşitlik, Konya 2011, s.81.

⁵³ AVCI, Mustafa, Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2018, s.21.

⁵⁴ AYKANAT, Mehmet, Osmanlı Hukukunda Dilekçe Hakkı, Ankara 2019, s.31.

⁵⁵ Bu konuda bilim adamları tarafından çok sayıda çalışma yapılmıştır. Örnek olarak bazıları şu şekilde sıralanabilir: KARAMAN, Hayreddin, Mukayeseli İslam Hukuku, İstanbul, 2016; AVCI, Mustafa, Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2018; AVCI, Mustafa, Osmanlı Ceza Hukuku Özel Hükümler, Ankara 2018; AYKANAT, Mehmet, Osmanlı Sosyal Güvenlik Hukuku, Ankara 2016; AKMAN, Ahmet, İslam Hukukunda Akdi Mesuliyet ve Tazminat, Ankara 2019; KAHVECİ Nuri, Mukayeseli İslam Borçlar Hukuku, İstanbul, 2017; BİRSİN, Mehmet, İslam Hukukunda İnsan Hakları Kuramı, İstanbul, 2012.

⁵⁶ Hoca Eminefendizade Ali Haydar, Dürerü'l-Hukkam Şerhu Mecelleti'l-Ahkam, C.1, İstanbul, 1313, s.7.

⁵⁷ ÇEKER, Orhan Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Konya 2012, s.7.

⁵⁸ Örneğin Sudan Ceza Kanunu için Bkz: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/ar/sd/sd004ar.pdf> E.T. 08.03.2020

⁵⁹ GÖZLER, s.149; Ülkemizde yıllardır insanlarımızın çoğunluğu resmi nikahın yanı sıra dini nikah kıydırmaktadırlar. Bu yürürlükte olmasa da İslam hukuku kurallarının insanlar tarafından dikkate alındığının bir örneğidir.

kürsülerinde çalışan ilahiyatçıların İslam hukuku temelli hukuk metinleri hazırlamalarına engel bir durum değildir. Bu konuda şimdiye kadar doyurucu adımlar atılmamasından dolayı ortaya çıkan boşluk İslam hukukunun yapısından kaynaklanan bir eksiklik değildir.

İslam hukuku bireyler arasında eşitliği gözeten, hakkı ve adaleti üstün tutan bir yapıya sahiptir.⁶⁰ Böyle bir hukuk sisteminin taraflar arasında çıkan bir uyuşmazlıkta ihtilafın çözümünde uygulanacak hukuk olarak benimsenmesi tarafların adalet ve hakkaniyete uygun bir çözüme kavuşmalarına katkı sağlayacaktır. Taraflar tahkim sözleşmesinde “-Aramızdaki ihtilafın çözümünde Mecelle-i Ahkam-ı Adliye’nin kuralları uygulansın.” hükmünü koyduklarında İslam hukukuna göre hazırlanmış bir kanun metnini işaret ederek aralarındaki uyuşmazlıkta uygulanacak hukuk kodunu seçmiş olurlar. Böyle bir durumda hakemler bu kanun hükümlerini dikkate almak zorundadırlar.⁶¹

Taraflar uyuşmazlığın çözümünde uygulanacak kuralları belirlerken net olarak İslam hukuku ilkeleri gözetilerek hazırlanmış bir hukuk metnini işaret edebilecekleri gibi “Aramızdaki uyuşmazlığın çözümünde İslam hukuku ilkeleri göz önünde tutulacaktır.” şeklinde bir genel belirleme de yapabilirler. O zaman hakemler İslam hukuku genel ilkelelerine göre uyuşmazlığı çözeceklerdir.

2. Türkiye’de İslam Hukuku Hükümlerini Tahkim

Yargılamasında Uygulamak Laikliğe Aykırı Olmaz Mı?

İç tahkim uygulamasında İslam hukuku kurallarını uygulama fikri ilk kez bizim tarafımızdan ortaya konulmuş bir fikir değildir. Bu amaç için kurulmuş ve bu doğrultuda hizmet eden tahkim merkezleri İngiltere’de yıllardan beri faaliyetine devam etmektedir.

Bu tahkim merkezlerinin tarihçesi kısaca şu şekildedir: İngiliz sömürgelerinde yaşayan bazı Müslümanlar zamanla İngiltere’ye göç etmişler, bu göçmenler genelde aynı bölgelerde oturmaya başlamışlardır.

⁶⁰ LEWIS, Bernard, İstanbul ve Osmanlı Uygarlığı, (Çev: Nihal Önal) İstanbul 1975, s.62-63; YAYLA, s.72.

⁶¹ ÜLKER, İbrahim, Tahkim ve Arabuluculukta Uyuşmazlıkların Mecelle hükümlerine Göre Çözülmesi Mümkün Mü? 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 23-25 Mart 2018, Kudüs, Bildiriler, Ankara, 2018, s.464-465.

Bu şekilde oluşan Müslüman toplum aralarındaki ihtilafları İngiliz mahkemelerine götürmek yerine kendi aralarından tayin ettikleri hakemlere çözdürmüşlerdir. Bu durumu tespit eden İngiliz yönetimi 1996 yılında tahkim yasasında değişiklikler yaparak Müslümanların kendi aralarında çıkan bazı ihtilafları çözmek için tahkim merkezi kurmalarına izin vermiştir. Bugün İngiltere genelinde bu hizmeti veren tahkim merkezlerinin sayısının iki yüz ellinin üzerinde olduğu dile getirilmektedir.⁶² Kurulan tahkim merkezlerinde aile hukuku, ticaret hukuku ve finans alanında yapılan başvurular İslam hukuku kurallarına göre çözüme kavuşturulmaktadır.⁶³ Tahkim merkezlerinde hakemler tarafından verilen kararlar İngiliz yargı sistemi tarafından ilam gücünde kabul edilmekte ve İngiliz icra organları tarafından icra edilmektedir.⁶⁴

İngiliz *The Guardian* gazetesinin 2010 yılında yapmış olduğu habere göre Müslümanların kurmuş olduğu tahkim merkezlerine başvuran kişilerin %15'i Müslüman olmayan kişiler ve bu sayı gün geçtikçe artıyor. Gazete muhabiri Afua Hirsch, İngiltere'de faaliyet gösteren Muslim Arbitration Tribunal (MAT) tahkim merkezi yetkilisine dayandırdığı haberinde tahkim merkezinin daha ucuz ve daha etkili olduğu için Müslüman olmayanlar tarafından da tercih edildiğini bildirmektedir.⁶⁵ Bu konuda hizmet veren Muslim Arbitration Tribunal, internet sitesinde vermiş olduğu bilgilere göre aile hukukunda, ticari konularda ve miras ve vasiyet konularında tahkim hizmeti vermektedir.⁶⁶

Müslümanların sayıca azınlıkta olduğu İngiltere'de yıllardır faaliyet gösteren bu tahkim merkezleri ne kamusal düzeni bozmuş ne de

⁶² COSTE, Abel Alex, "Muslim Arbitration Tribunal and Sharia Courts –Objectives and legal jurisdiction within England and Canada" s.1 https://www.academia.edu/17321834/Muslim_Arbitration_Tribunal_and_Sharia_Courts_Objectives_and_legal_jurisdiction_within_England_and_Canada E.T.08.03.2020.

⁶³ YVONNE Prief "Muslim Legal Practice in the United Kingdom: the Muslim Arbitration Tribunal" Legal Pluralism in Muslim Contexts, 2019, s.12.

⁶⁴ COSTE, s.9.

⁶⁵ HİRSCH, Afua, "Fears Over Non-Muslim's Use of Islamic Law to Resolve Disputes", <https://www.theguardian.com/uk/2010/mar/14/non-muslims-sharia-law-uk> E.T.17.02.2019.

⁶⁶ Kurumun çalışmaları hakkında detaylı bilgi için Bkz: <http://www.matribunal.com/services.php> E.T.17.02.2019.

İngiltere için bir kötü imaj göstergesi olmuştur. Bilakis tahkim uygulamasında İslam hukuku kurallarının uygulanmasına izin vermekle kendi vatandaşı olan Müslümanların iç huzurları ile kabul edebilecekleri kararlar oluşturulmasını sağlamıştır. Bu düzenleme toplumsal barışa ve kamusal düzenin daha sağlam bir yapıya kavuşmasına katkı sağlamıştır.

HMK’da tahkime ilişkin yapılan düzenleme göz önüne alındığında iki tarafın iradesine tabi olan işler tahkim konusu olabilir. Yani kamuyu ilgilendiren konular tahkim dışıdır. Taraflar arasında ortaya çıkan uyuşmazlığın İslam hukuku kurallarına göre çözülmesi sonucunda verilen hüküm sadece tarafları ilgilendirecektir. Bu nedenle taraflar arasındaki serbestçe kararlaştırılabilen bu durumun laiklik ile bir ilgisinin olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. HMK ile tahkim müessesesine ilişkin düzenlemeler tarafların İslam hukukunu uyuşmazlıkların çözümünde temel norm olarak belirlemelerine ve hakemlerin uyuşmazlığın çözümünde bu kuralları dikkate almasına engel olacak bir hüküm barındırmamaktadır.

Netice itibariyle, Türkiye’de şu anki hukuki düzenlemelere göre, kişiler, aralarındaki uyuşmazlığın tahkim yoluyla çözülmesinde hem usul hem esas açısından İslam hukukunun kullanılması kararlaştırabilirler. Bu durumda hakemler bu tahkim şartını gözetmek zorundadırlar. İnceleme sonucunda İslam hukuku hükümlerine göre verilen karar günümüz Türk hukukuna da uygun olacak ve İcra İflas hukukuna göre infaz edilecektir.

SONUÇ

Tahkim yeryüzünde hukuk sistemlerinin tesis edilmesinden önce de var olan, tarafların güvendiği ve bağımsız olduğuna inandığı üçüncü bir kişiye uyuşmazlığı çözdürmek fikrinden doğmuş bir kurumdur. Tahkim, devletin yargı yükünü hafifletmesi, yargı organlarına kıyasla daha ekonomik olması, daha hızlı sonuca ulaştırması, taraflara karar vericileri seçme hakkı tanınması, verilen kararların icra iflas hukukuna göre mahkeme kararı gibi infaz kabiliyetine sahip olması, sürecin gizli yürütülmesine imkân tanınması gibi birçok faydayı bünyesinde barındırır. Tahkimin bütün bu avantajları göz önüne alındığında daha sık kul-

lanılan bir kurum haline dönüştürmek için kullanım alanları daha da yaygınlaştırılmalı ve bu konuda toplumsal farkındalık artırılmalıdır.

Kişiler için inanç ve inandığı değerler birçok şeyden daha kıymetlidir. Yapmış olduğu işlemlerin inancı ile aynı doğrultuda olduğunu bilmek kişi için manevi bir haz kaynağıdır. Bu durum hukuk için geçerlidir. Kişilerin kendi inançlarına göre uyuşmazlığı çözüme kavuşturmaları, ulaştıkları çözümü gönül rahatlığı ile kabullenecekleri bir ortam da yaratacaktır. Bu tespitten hareketle İngiliz hukuk sistemi Müslümanların kendi aralarındaki bazı ihtilafları İslam hukuku kaidelelerine göre çözmelerine izin vermiştir. Bu amaç için kurulan tahkim ofisleri yıllardır insanlara hizmet vermektedir.

Türk hukuk sisteminde tahkim ile uyuşmazlıkların çözümünde İslam hukuku kurallarının uygulanıp uygulanamayacağını inceleyen bu çalışmada mevcut hukuki düzenlemelere göre bunu engelleyen bir kurala rastlanmamıştır. Bilakis tahkimi düzenleyen kuralların tarafların iradelerine önem verdiği ve bu bağlamda, gerek uyuşmazlığın çözümünde kullanılacak usul kurallarının, gerekse uyuşmazlığın esastan çözümünde kullanılacak hukuk kurallarının taraflarca belirlenebileceği bir ortam oluşturduğu kabul edilmelidir. Sonuç olarak günümüz Türk hukuk sistemine göre tahkim kapsamında olan bir uyuşmazlık tarafların iradesi bu yönde olursa İslam hukukuna göre çözüme kavuşturulabilir.

KAYNAKLAR

- AKMAN, Ahmet**, İslam Hukukunda Akdi Mesuliyet ve Tazminat, Ankara 2019.
- ALBAYRAK, Hakan**, “Tahkimde Kanun Yolları”, Terazi Hukuk Dergisi, 2008.
- ARSLAN, Ramazan – YILMAZ, Ejder- TAŞPINAR, Sema – HANAĞASI, Emel**, Medeni Usul Hukuku, Ankara,2018.
- AVCI, Mustafa**, Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2018.
- AVCI, Mustafa**, Osmanlı Ceza Hukuku Özel Hükümler, Ankara 2018.
- AVCI, Mustafa**, Türk Hukuk Tarihi, Konya 2019.
- AYAN, Müberra**, “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na Göre Tahkim” (Danışman: Yrd.Doç.Dr.Serhat Eskiyyörük) İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- AYDIN, Buğra**, "Bireysel İş Uyuşmazlıkları ve Tahkim", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, S.21 /2 (Ocak 2016), s.840.
- AYKANAT, Mehmet**, Osmanlı Hukukunda Dilekçe Hakkı, Ankara 2019.
- AYKANAT, Mehmet**, Osmanlı Sosyal Güvenlik Hukuku, Ankara 2016.
- BALCI, Muharrem**, İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim, İstanbul, 1999.
- BERKİ, Şakir**, “İslam Hukukunun Ana Hatları”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 19, (Nisan 1971).
- BİLGE, Necip**, Medenî Yargılama Hukuku Dersleri, Ankara, 1967.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi**, Hukuk-ı İslamiye ve İstilahat-ı Fıkhiye Kamusu, İstanbul, 1975.
- BİRSİN, Mehmet**, İslam Hukukunda İnsan Hakları Kuramı, İstanbul, 2012.
- BUDAK, Ali Cem**, “Yeni Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Tahkim Hükümleri”, Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi, C.1, S.1. İstanbul,2012.
- COSTE, Abel Alex**, “Muslim Arbitration Tribunal and Sharia Courts – Objectives and Legal Jurisdiction with in England and Canada” https://www.academia.edu/17321834/Muslim_Arbitration_Trib

unal_and_Sharia_Courts_Objectives_and_legal_jurisdiction_wit
hin_England_and_Canada E.T.08.03.2020.

ÇEKER, Orhan, Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Konya 2012.

DAYINLARLI, Kemal, HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim, Ankara, 1997.

DAYINLARLI, Kemal, Milli- Milletlerarası Kamu Düzeni ve Tahkime Etkileri, Ankara 1994.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, Hukukun Serüveni, İstanbul, 2015.

EKŞİ, Nuray, Hukuk Muhakemeleri Kanununda Tahkim (6100 Sayılı HMK md.407-444), İstanbul, 2013.

ERKAN, Mustafa, "Tahkim Şartının Ayrılabilirliği Prensibinin Asıl Sözleşme Yokluğu Durumunda Değerlendirilmesi", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.16, S.1-2, Ankara, 2013.

ERTEKİN, Erol- KARATAŞ, İzzet, Uygulamada ihtiyari Tahkim ve Yabancı Hakem kararlarının Tenfizi Tanınması, Ankara, 1997.

GÖKSU, Tarkan, "Tahkim Anlaşmasının İçeriği", <http://www.kazanci.com/kho2/hebb/files/dsp.php?fn=makale-tarkangoksu-1.htm&kw=tahkim#fm>

GÖZLER, Kemal, Hukuka Giriş, Bursa, 2018.

HİRSCH, Afua, "Fears Over Non-Muslim's Use of Islamic Law to Resolve Disputes", <https://www.theguardian.com/uk/2010/mar/14/non-muslims-sharia-law-uk> E.T.17.02.2019.

Hoca Eminefendizade Ali Haydar, Dürerü'l Hukkam Şerhu Mecelleti'l-Ahkam, İstanbul, 1313, C.1

<http://www.kazanci.com/>

<http://www.matribunal.com/services.php>

<https://mevzuat.tbmm.gov.tr/>

KAHVECİ, Nuri, Mukayeseli İslam Borçlar Hukuku, İstanbul, 2017.

KALPSÜZ, Turgut, "Milletlerarası Tahkim ile Tahkim Anlaşması", Ünal Tekinalp'e Armağan, C.2, İstanbul, 2003.

KARADAŞ, İzzet, 6100 Sayılı HMK'nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim, Ankara, 2018.

KARAMAN, Hayreddin, Mukayeseli İslam Hukuku, İstanbul, 2016.

KORAL, Rabi, "İç Hukukumuzda Tahkim", Journal of Istanbul University Law Faculty S.13 / 3 (Eylül 2011).

- KURU, Baki – BUDAK Ali Cem**, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Getirdiği Başlıca Yenilikler”, İstanbul Barosu Dergisi, Cilt: 85, Sayı: 5, İstanbul 2011.
- KURU, Baki**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, İstanbul, 2001.
- KURU, Baki**, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı, Ankara 2011.
- LEWIS, Bernard**, İstanbul ve Osmanlı Uygarlığı, (Çev: Nihal Önal) İstanbul 1975.
- NOMER, Ergin – EKŞİ, Nuray- ÖZTEKİN Gülseli**, Milletlerarası Tahkim Hukuku, İstanbul, 2013.
- ÖZBAY İbrahim – KORUCU Yavuz**, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Tahkim HMK m.407-444 Ankara 2016.
- ÖZTEK, Selçuk**, “Ulusal Tahkimde Uygulanacak Yargılama Usulü”, II. Uluslararası Hukuk Sempozyumu "TAHKİM", İstanbul 2009.
- PAŞA, Sava**, İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd, (Çev: Baha Arıkan), Ankara 1955.
- SÜMER, Haluk Hadi**, Hukuka Giriş Kavramlar& Kurumlar, Ankara, 2019.
- SÜRAL, Ceyda**, “Hakem Kararlarının İcrası ve İptal Davası”, Hakan PEKCANITEZ’e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt.16,2015.
- TANRIVER, Süha**, “Yabancı hakem Kararlarının Türkiye’de Tenfizinde Kamu Düzeninin Rolü”, Prof. Dr. Yılmaz Altuğ’a Armağan, İstanbul, 2000.
- UMAR, Bilge**, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara, 2014.
- ÜLKER, İbrahim**, “Tahkim ve Arabuluculukta Uyuşmazlıkların Mecelle hükümlerine Göre Çözülmesi Mümkün mü?”, 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 23-25 Mart 2018, Kudüs, Bildiriler, Ankara, 2018.
- YAMAN, Ahmet – ÇALIŞ, Halit**, İslam Hukukuna Giriş, İstanbul, 2014.
- YAYLA, Mustafa**, İslam Hukukunda İnsan Hakları ve Eşitlik, Konya, 2011.
- YEĞENGİL, Rasih**, Tahkim, İstanbul, 1974.
- YILDIRIM, Mustafa**, “Tahkim” TDV İslam Ansiklopedisi, C.39, İstanbul 2010.

YILMAZ, Ejder, Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) Şerhi, Ankara, 2013.

YÜKSEL, Reyhani, "Tahkim Tarafları ve Hakem Arasında Yapılan Hakemlik Sözleşmesinin Maddi Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Cevdet Yavuz'a Armağan, S.22 (2016) s.2436.

YVONNE Prief "Muslim Legal Practice in the United Kingdom: the Muslim Arbitration Tribunal" Legal Pluralism in Muslim Contexts, 2019.